

הכנסתי פעם את ראשי בעת שרבנו ברך ברכת כהנים והיה נראה אדם אחר לגמרי, וסיים
'המחזה שראיתי היה נורא ומלא הוד'. (מתוך 'תורה יבקשו מפיהו' עמ' 255)

*

— 'במה הארכת ימים...'

אם ראית תלמיד חכם שהאריך ימים, דע לך שהוסיף דקדוקים על חבירו, דברים שאינם
כתובים בתורה, שהרי בפירוש אמרו במסכת מגילה במה הארכת ימים וכו' ואין שם דבר אחד
מן התורה אלא דקדוקי של סברא שאינן של תורה'. (ספר חסידים – רי)

סגולה לאריכות ימים — שמעתי מחסידים זקנים בשם הרה"צ הקדוש רבי יעקב יצחק מלובלין
זצוקלה"ה, שבשעה שמקפלין תפילין של ראש כדי להניחו במטפחת, יניחו באופן זה שתהיה
הקשר על המעברתא ולא מתחת התיתורא. והוא סגולה גדולה לאריכות ימים'. (רמזי תורה'
לר' זאב וולף שערליף — האזינו כא.א).

'שמעתי מפי הצדיק ר' שמעון מירוסלאב, שהצדיק הקדוש מוהר"י מלובלין אמר לו בזה
הלשון: אם תרצה להאריך ימים תכניע עצמך בפני כל צדיק'. (סידור 'לב שמח' לרח"ה מאלטעק)

דף מ

הערות ובאורים בפשט

'במנחתא דתעניתא... בנעילה דיומא דכיפורי מאי אמר...?' — מכאן יש מביאים ראייה שאין נשיאת
כפים במנחה של יום הכפורים, כי לא הזכירו מנחה של יום כיפור אלא של שאר תעניות. ואין
לומר שכולל בזה מנחת יום הכפורים, שהרי 'מושיעו בעת צרה' אינו מענין היום, שאינו עת צרה
אלא עת סליחה ומחילה. [שלא כנעילה של תענית, שלכך לא הזכירוה כי דינה כנעילה דיוהכ"פ].
(מובא בר"ן תענית פ"ד. וכן נקט הראב"ה ודלא כהשאלתות).

'כלום יש עבד שמברכין אותו ואינו מאזיין?!' — ממה שאמרו שאין זו מדת דרך ארץ ולא אמרו
שלא יצא ידי חובתו כיון שלא שם לבו לשמוע הברכה — יש לדקדק מזה שאדם שהחסיר ולא שמע
כל ברכת הכהנים, יצא ידי חובתו [אף לדעת הסוברים שמצוה על הישראל להתברך], כי די בכך
שעמד מול הכהנים ונתכוין לקבל ברכתם, גם אם לא שמע הכל.
ואולם יש לדחות ולומר שדוקא בכגון זה שמכוין בכל משך הברכה להתברך [והרי באמירת הפסוקים
נראה יותר כמקבל הברכה], לכן אעפ"י שאינו שומע — יוצא. וכמו כן חרש שאינו שומע, שפיר
מקיים המצוה במה שעומד לפני הכהנים להתברך. אבל המסיה דעתו באמצע הברכה ומפנה לבו
לדבר אחר, ואינו זוכר באותה שעה שהכהנים עומדים כנגדו ומברכים, אפשר שלא קיים המצוה.
(עפ"י מנחת שלמה ח"ב ד, יז)

כבר מובא לעיל (לט.) בשם הגרש"ז ועוד פוסקים אחרונים (אגרות משה ושבת הלוי), שהעומד בתפילתו והכהנים מברכים — ישתוק ויאזין לברכתם. ולכאורה יש לפקפק בסברה, כי אפילו לדברי בעל ספר חרדים שישראל בכלל המצוה, הלא עוסק במצוה הוא ופטור ממצוה אחרת, [ונראה שאינו דומה לשמיעת קדיש וקדושה שהם דברי שבת ותפילה, ואינם נחשבים העברה גמורה מענין התפילה]. וגם הרי לא גרע זה שהוא מדבר לפני המלך, מאונס מלאכה שהוא פטור מלבוא, ומתברך גם אם אינו שם. ואכן דעת הגריש"א שליט"א (מובא שם) שאין להפסיק בתפילה. [אלא שהוא נימק הדבר משום שמרוב הראשונים לא משמע כהחרדים, אך לכאורה נראה שגם לדעת החרדים אין חיוב להפסיק וממילא אינו רשאי, כאמור. מה גם שבחרדים אין מפורש שהוא חיוב על ישראל אלא שהוא בכלל המצוה כאשר הוא מתברך. ע' דבר אברהם סי' לא].

ר'ב אחא בר יעקב מסיים בה הכי: כן תחיינו ותחנונו ותקבצנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חוקיך ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים לך' — 'על שאנו מודים לך' חוזר על 'מודים אנחנו לך'; כלומר, מודים על שהחייטנו... ומודים על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ולהודות, כמו שפרש רש"י. אלא שהפסיקו ביניהם בבקשת 'כן תחיינו' שהיא מעניין 'על שהחייטנו' (בית יוסף או"ח קכז).

ויש שפרשו 'על שאנו מודים לך', כלומר: בנוסף על הודאותנו שבתפילות [או בחזרת שליח הציבור ועניינתו 'אמן'], עוד אנו מוסיפים ומודים לך. (שו"ת הר"י מיגאש צט; תוס' בשם הערוך). עוד אפשר לפרש 'כן תחיינו ותקיימנו... על שאנו מודים לך' - לפי שאנו מודים לך ונשמעים לעבודתך, לכך תחיינו ותקיימנו וכו'. (בית יוסף שם). לפי פרוש זה, בתוספת שהוסיף ראב"י, 'כן תחיינו... / שינה את משמעות הענין. ואם כן, מהו שאמר רב פפא 'הלכך נמרינהו לכולהו', הלא בתוספת זו יש מגרעת מן המשמעות הראשונה? ויש לפרש שזהו פרוש נוסף ככוונה שניה ולא המכוון העיקרי.

'הלכך נמרינהו לכולהו' — ומשום כך נקרא 'מודים דרבנן' לפי שהוא תיקון של חכמים הרבה (בית יוסף שם — 'מצאתי כתוב'; באר שבע).

'לעולם תהא אימת צבור עליך, שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה' — כיצא בזה יש בתוספתא (מגילה ג, ד) לענין ישיבה בבית הכנסת, הזקנים יושבים ופניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי ההיכל. וכן פסק הרמב"ם (בהל' תפילה יא, ד). ופרש בכסף משנה (שם) הטעם מפני כבוד הציבור, ולכך אין מפנים את גבם אל הציבור. (ע"ע בשו"ת רשב"ש סוס"י תקד).

הרמב"ם נשאל אודות בית הכנסת שבאלכסנדריה, שהכהנים בעת שמחזירים פניהם כלפי הקהל, אחוריהם כלפי ההיכל ששם מונחים ספרי הקודש, [ולפעמים הוא פתוח] — האם יש להתיר הדבר. והשיב: אם ספר התורה מורם מן הקרקע עשרה טפחים ויותר, שיעור שחולק רשות לעצמו, אין איסור שיהיו הכהנים אחוריהם אל הקדש בשעת נשיאת כפים. וכן המנהג. ואם אפשר לנטות ממנו לאחד הצדדים — טוב וראוי יותר. (שו"ת הרמב"ם קסג)

מבואר מדבריו שאין צריך שיהא גבוה עשרה טפחים מראש האדם אלא מן הקרקע. ואילו בשו"ת חות יאיר (קפד) פירש דברי הרמב"ם בהלכותיו (ס"ת י, ו) וכ"ה בטשו"ע יו"ד רפב, א) שהספר צריך להיות גבוה מראש האדם עשרה טפחים.

וצריך לחלק בין ספר תורה מגולה, שבו מדבר החו"י, לספר תורה המונח בארון שהארון חולק רשות (וכמו שכתב הט"ז שם, שרבנים העומדים ואחוריהם כלפי הארון אינם בכלל האיסור, כיון שהוא רשות אחרת). אך צריך באור לפי זה מדוע הצריך הרמב"ם שיהא הספר מוגבה עשרה טפחים מהקרקע. ואפשר משום שמדבר בתשובתו על 'הכהנים שעולים להיכל ובית הספרים בו' — משמע שהדוכן הוא חלק מהיכל הקדש, ויש בו גם בית ספרים, לכך הצריך שהספר יהא מנותק עשרה ממקום העמידה, אבל כשהדוכן והארון אינם יחידה אחת, אין צורך בגובה עשרה.

רב נחמן אמר מהכא, ויקם דויד המלך על רגליו, ויאמר שמעוני אחי ועמי. אם אחי למה עמי... — המהרש"א פרש [דלא כפרש"י], שעיקר הראיה מכך שקם כשדיבר אל העם. ואגב זה דרשו את המשך הפסוק, כדרך התלמוד.

'לעולם תהא אימת צבור עליך שהרי כהנים פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי שכינה' — לא שגדול כבוד צבור מכבוד שכינה, אלא כך פירושו: אם פונים אחוריהם למזרח אין נראה גנאי, שאין השכינה בנגלה, ואם היו פונים אחוריהם אל העם היה זה נגלה ביותר, לכך פניהם כלפי העם. (חדושי אגדות מהר"ל)

'אמר רב אשי: לא, התם שמא נפסקה לו רצועה בסנדלו והדר אויל למיקטריה ואמרי בן גרושה ובן חלוצה הוא' — ואם תאמר הלא לעיל (לה:): לא חששו לפסול כהן העולה לפרקים — שם המדובר על חשש אמיתי של בית דין [כלשון הגמרא 'חוששין'], אבל כאן החשש שאי אלו אנשים מן הציבור ילעיזו עליו [אמרי'...]. (טורי אבן — ראש השנה לא:). ועוד, כאן החשש גדול יותר, שמא ירד לאחר שכבר עלה לדוכן. (הרד"ל).

עוד אפשר שעיקר החשש הוא שכהן העולה לדוכן ונעליו מתגלים לכל, ישתדל לתקן מנעליו וליפותן, ועל ידי כך יתאחר ולא יעלה, וזהו חשש מצוי, ודי בהפסד זה כשלעצמו לתקן לכהנים לחלוץ נעליהם. אלא שהוסיפו טעם שפעמים גם יבוא לידי רינון על ידי כך, אעפ"י שבאמת אין לחוש לכך כיון שעולה לפרקים. (חדושים ובאורים)

(ע"ב) זכל כך למה? לפי שאין עונין 'אמן' במקדש' — כבר שאלו התוספות, הלא במקדש היה הפסק מרובה מעניית 'אמן', שהרי ענו בסוף כל ברכה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'? ותרצו, שמא היו עונים אותו לאלתר כששמעו שם השם, ולא בסוף הפסוק, וכיון שלא היה הפסק בין פסוק לפסוק, החשיבוהו כברכה אחת.

ובשם הגר"ח מבריסק כתוב (בחידושים על הש"ס, קונטרס המועדים), שאמירת 'ברוך שם' באה תוך כדי אמירת שם השם, ולא אחריו כעניית 'אמן'. וכמו שאומרים בפיוט סדר העבודה 'כשהיו שומעים... ואף הוא היה מתכוין לגמור את השם כנגד המברכים'. וכן פסק הרמב"ם (אף כי לא נודע מקור הדבר בגמרא. וכבר ציינו שמובא כן בזה"ק). נמצא לפי זה, שעניית 'בשכמל"ו' אינה עושה שום הפסק למברך. [וזהו שכתוב אצל משה בשמעו שם ה' וימהר משה ויקד ארצה וישתחו — מיד כשהתחיל לשמוע. והשתחויה זו היא היא אותה השתחויה של העם ביום הכיפורים כששמעו את השם המפורש].

והרא"ש (בפרושו לתמיד, בסוף המסכת) תירץ, הואיל וברכת כהנים אינה כי אם לברך את ישראל, לא היו עונים עליה 'ברוך שם'. מלבד ביום הכיפורים שענו משום חשיבות היום, שהוא יום סליחה

מחילה וכפרה. וכעין דבריו כתב הנצי"ב, שלא ענו 'בשכמל"ו' אלא על ברכה בנוסח 'בא"י אלקי ישראל מן העולם ועד העולם, מה שאין כן בברכת כהנים. ועניית 'אמן' לא נתקנה כלל במקדש.

הטעם שלא ענו 'אמן' במקדש — פרש מהרש"א על פי דברי המקובלים, ש'אמן' הוא צירוף שם הויה ואדנות [כן הוא גם בגימטריא — 91. ומפני זה גדול העונה אמן יותר מן המברך סוף נזיר]. ובמקדש, שהזכרת השם היתה ככתבה, כמו שהוא נכתב כך הוא נקרא, ולא באדנות, אין צורך לצרף שם אדנות עם שם הויה. ואמנם, בעניית 'ברוך' שם כבוד מלכותו לעולם ועד' נרמז שם אדנות, ש'כבוד מלכותו' היינו אדנות, אלא שאין שתי השמות משולבים במילה אחת, כב'אמן' (צל"ה ברכות סג).

וכבר מובא לעיל (לה) שכמה מהמפרשים תמחו על כך כי לפי הנראה גם כאשר לא הזכירו את השם ככתבו במקדש, לא ענו 'אמן' אלא 'ברוך' שם'. אלא שעיקר דברי המהרש"א והצל"ח, כבר מופיעים בדברי הריטב"א (תענית טו. ויזמא טז) ורבנו בחיי (בשלה טז), שזה שלא ענו 'אמן' במקדש, מפני שהזכירו שם בשם המפורש ולא בכינוי.

'רבי אליעזר בן יעקב אומר בהר הבית שנאמר ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים' — הכתוב הזה אינו מדבר בקריאת המלך אלא בראש השנה, ומכל מקום מסתבר לו שעשו כדרך שהיו עושים ב'הקהל'. (חדושים ובאורים)

'ככתבם וכלשונם'

'אימנו רבנו עליה לממנייה ברישא, כיון דחזיה לר' אבא דמן עכו דנפיש ליה בעלי חובות, אמר להו: איכא רבה' —

'... אבל מכל מקום הדברים פשוטים שפרנסי הדורות היו מתעסקים להושיב בראש תלמידי חכמים הניזונין בצער, כדי להגדילם אצל הציבור שיתפרנסו בריוח ובכבוד. ואמרינן נמי בפרק 'אלו נאמרינן'... וכיון שהוא (רבי אבהו) היה עשיר גדול, ורבי אבא דמן עכו היה עני ותפסי ליה בעלי חובות, אע"פ שנמנו בני הישיבה להושיבו בראש, אמר להם שיותר היה ראוי ר' אבא דמן עכו בשביל שיושיבוהו בראש ויגדלוהו משלהם. וזאת היתה ענותנותו של ר' אבהו, שהיה ענותן כדאיתא התם. ור' אבא דמן עכו, אע"פ שהיה ענותן יותר מר' אבהו כדאמרינן נמי התם, אפילו הכי לא נמנע מלישב בראש כדי שיתפרנס דרך כבוד כראוי לו.

והרי דבר זה הרבה מפורש בתלמוד, שהציבור חייבין להושיב בראש לחכמיהם כדי לפרנסם דרך כבוד. ודבר זה מוטל על פרנסיהם ומנהיגיהם, להתעסק בעניניהם עם הצבור. ולא יוכל אדם לחלוק בזה כלל. ואפילו התלמידים העוסקים בתורה כל ימיהם, אע"פ שאינן ראשי ישיבות, חייבין הצבור לפרנסם דרך כבוד...'. (תשב"ץ ח"א קמב. ע"ש ובסימנים הבאים שהאריך בפרטות בכל ענין זה)

— 'והרי ראה: בדורות הראשונים, מי שהיה לו כדי פרנסתו, היה בורח מן השררה. ולא כן דורות הללו, שמי שיש לו עושר הוא נתמנה בכסף ורודף אחר הכבוד. ואחד היה בזמנם, שהיה צדיק גמור והוא יהושע בן גמלא, שאלמלא הוא נשתכחה תורה כו' ולפי שנתמנה כהן גדול בממון דתקבא

דיינרי עיילא ליה מרתא כו' אמרו עליו 'קטיר קחזינא הכא' דמשמע קשר של רשעים, לפי שהיו כהנים אחרים חשובים יותר ממנו, כמו שכתבו התוס' כל זה בפרק לא יחפור. אבל ראיתי גודל הסיבה בזה שהבעלי בתים הם הם הממנין ומבררים להם ראש כפי רצונם, לפי הנאת כל אחד מהם, וביותר בממון, אבל מן הראוי שהלומדים והרבנים בעצמם יבררו להם ראש, כמו שהיה בדורות הראשונים, כמו שמצינו בהך עובדא דר' אבהו 'אימנו רבנן עליה לממנייה בראש'... (מהרש"א).

'לעולם תהא אימת צבור עליך... אם אתם שומעין לי — אחי אתם...' —
'כדרך שחלק לו (למלך) הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכל בכבודו, כך צוהו להיות לבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר ולבי חלל בקרבי, ולא ינהג גסות לב בישראל יותר מדאי. שנאמר לבלתי רום לבבו מאחיו. ויהיה חונן ומרחם לקטנים וגדולים. ויצא ויבוא בחפציהם ובטובתם. ויחוס על כבוד קטן שבקטנים. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים ידבר רכות. שנאמר: שמעוני אחי ועמי, ואומר: אם היום תהיה עבד לעם הזה וגו'.
לעולם יתנהג בענוה יתרה. אין לנו גדול ממש רבינו והוא אומר ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם. ויסבול טרחם ומשאם ותלונתם וקצפם כאשר ישא האומן את היונק. רועה קראו הכתוב — לרעות ביעקב עמו. ודרכו של רועה מפורש בקבלה — כרועה עדרו ירעה בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישא וגו'. (רמב"ם, הל' מלכים ב,ו)

'... ויתר הרבנים אשר בארץ, לא נהגו נשיאותם ברמים למלוך עליהם ביד חזקה במקל ורצועה. לבשו ענותנות, והסירו מעליהם בגדי קפדנות, כר' אבהו ור' אבא דמן עכו ב'אלו נאמרין', בדרך קדישין ועירין, חסים לכבוד שמים שלא יתחלל בין הבריות, לא שלחו ספיר גזרתם אל הקהילות שיות דחויית לאמר דא תהא למיקם ולהיות, זה הדרך לכו בה, זאת המנוחה וזאת המרגעה. אין אחד מהם נכנס בגבול חברו ללקט אורות, ולחפור פירות לכרות משם זמורות, אשכול או נטיעה. עוסקים בתורה לשמה, ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אפילו אם לא יהיה בו כדי לגימא, למכסה עתיק ולאכול לשבעה. לא הורו הוראות להטיל לכיסם כסף אשם חטאות אפילו דינר כסף שש מזה...' (שו"ת מהר"ם חלאווה, קלב; אותה תשובה מופיעה בשו"ת ריב"ש החדשות, יא)

— '... כי אין מן המחויב, שהכלל אשר ימצא מחלקים גרועים, שיתדבק בו אותו החסרון אשר בחילוף פשוטיו, אבל (=אלא) מצד היותו כולל ומורכב, ימצאו בו שלמויות ותועלות (אשר) אינם בפשוטיו ופרטיו.

ועל זה הצד אשר אמתה לנו ההויה הטבעית, הוא מה שהפליגו רבותינו ז"ל בשבחו ומוראו של ציבור, עד שאמרו 'לעולם תהא אימת ציבור עליך', עד שמצינו שנענש אדון הנביאים בזה, באמרו: שמעו נא המרים, ואף על פי שכל אחד מצד פרטיותו היה ראוי לזה... מצד הצטרפו לזולתו יקנה הכלל שבח ומעלה יותר ממה שראוי מצד פרטיו. כאשר קנו המורכבים כולן סגולות ומעלות אשר לא היו בנפרדים אשר קובצו מהן.

וכבר רמזו לנו בחלבנה שהושמה עם סמני הקטורת, והיה מן הנראה שתפסיד אותם להפסד הריח הזה, ועם כל זה, אמתה לנו הנבואה שאין להם שלמות זולתה, כי כן הענין בהצטרף עמנו בעבודתנו לש"י, החוטאים והפושעים, שלא יפסידו עבודתנו, אבל תהיה בזה יותר שלמה'. (דרשות הר"ן, א).

רמזים וענינים

'ומאי עינוותנותיה דרבי אבהו, דאמרה לה דביתהו דאמוריה... ומאי נפקא ליך מינה, מיני ומיניה יתקלס עילאה' —
'... וגם במלאכת המשכן שכל עבודתם היתה לכבוד שמים כדי שתשרה שכינה בישראל, ובוזה נתחברו לבם, כי השכינה לא היתה שורה אף כשנחסר יתד אחד, ולכן לא היו יכולים להתגאות אחד על חברו כלל, אף עושה הארון נגד עושה יתדות החצר, כמאמר הגמרא מה איכפת לך, מיני ומיניה יתקלס עלאה...'. (מתוך מי השלוח — ריש ויקהל)

אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד

כי דוד זו מידתו: מלכות — דלית ליה מגרמיה כלום. והישיבה בעזרה אין שלימות בעצמו כלל רק תוספת הכנעה, והיינו דבקרא גופיה דוישב לפני ה' כתיב: מי אני... כי הביאתני עד הלם, אבל לאחר, הישיבה בעזרה שחושב שהוא שלם בעבודה, הוא חסרון.
וזה כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם — היפך יהיו בעיניך כחדשים, שחושב שמוחזקת אצלו הקדושה, ודבר זה גורם: ועשיתם פסל...]. (מכתי"ק הגאון בעל אבני נזר, 'נאות דשא' ח"א עמ' פא)

שיטות חכמים

'אמר רב פפא: הילכך נימרינהו לכולהו' — כבר ציין כאן הגאון רבי עקיבא איגר שלשה מקומות נוספים בהם רב פפא הכריע לצאת ידי הדעות השונות, ולעשות כדברי כולם. ויש לציין מקום נוסף, בחולין מו.

יש לציין עוד כמה מקומות שדנו על נוסח ברכות ותפילות, ורב פפא קבע לצרף את הנוסחאות כולן, כמו ב'מודים דרבנן' שבסוגיתנו:

ברכות נט. — בנוסח ברכת ראית הקשת;

שם בעמוד ב — חתימת ברכת ירידת גשמים;

שם ס: — חתימת ברכת 'אשר יצר';

מגילה כא: — חתימת הברכה שלאחר קריאת המגילה.

וכיוצא בזה בברכות יא: לגרסת הרא"ש והרי"ף שם, נחלקו על נוסח ברכת התורה, וסיים רב פפא לומר את כולן. [בכל המקומות הללו נפסקה ההלכה כדברי רב פפא. שאלו ואלו דברי אלקים חיים, חיים הם למוציאיהם, 'למוציאיהם בפה'].

כיוצא בזה מצינו בדורות מאוחרים, מנהגים רבים בעניני נוסח ובשאר ענינים, הבנויים על עקרון זה, לצאת ידי כל הדעות. (ראה על כך בספר 'מנהגי ישראל' ח"א פרק ג).

דף מא

'מדלגין בנביא ואין מדלגין בתורה' — מה שנהגו לדלג בקריאה בתענית ציבור, יש אומרים מפני הוא ענין אחד ומותר לדלג בו, כמו שאמרו בסמוך (עפ"י מאירי. וכן הביא המשנ"ב קמד סק"ד). ויש אומרים